

בְּעִזְרַת הַיְיָ

EXAMEN VERBORUM CHRISTI

Joh. I. 47.

Ecce

NATHANAEEL

Verè

ISRAELITA

Dissertatione hac Philologica
Institutum;

*Et cum consensu Ampl. Facult. Philos. in
Regia Academ. Aboënsi,*

Sub PRÆSIDIO

M. JOH. HAARTMAN,

Log. & Methaph. Prof. Reg. & Ord.
*Publice, pro Gradu in Philosophia,
expositum*

a

S:æ R:æ M:it:is ALUMNO,

HENR. JOH. HAARTMAN Gust. F.
Gevaliensis.

Die 1. Martii A. MDCCXXXV.

Loco & Horis conuētis.

ABOÆ, Exc. Job. Kämppe Reg. A. Typ.

Sacrae Regiae Majestatis
Magnae Fidei VIRO,
Reverendissimo in Christo Patri ac Domino,

D^{N.} J O N A E
FAHLENIO,

S. S. Theologiae DOCTORI Celeberrimo,
inclytæ Diœceseos hujus Abo-
ensis EPISCOPO, Regiæ itidem Aca-
demiae Pro CANCELLARIO, Consi-
storiiq; Ecclesiastici PRÆSIDI Emi-
nentissimo, nec non Scholarum per
totam Diœcesin Ephoro benignissi-
mo, Mæcenati Summo,
Salutem & omnigenam prospe-
ritatem.

N^{E.}

Mireris.

Quod, Ego.

*Tenues, Hasce, Paginas,
Omni, Ornatu, Orbatas.*

Tibi.

Reverendissime. Domine. Episcopo.

Offerre. Ausim.

Commodissimam.

Enim.

Hanc. Esse. Occasionem.

Existimavi.

Qua.

Devotam. Piamque.

Testari. Possim. Mentem.

Ob.

Singularem. Tuam. In. Me. Favorem.

Accipe.

Igitur.

Benigno. Vultu.

Chartaceum. Hocce. Munus.

Mequo.

In.

Numerum. Clientum. Tuorum.

Adscisci. Jube.

Ad.

Cineres. Usque.

Reverendissimi Nominis Tui

Cultorem devotissimum.

Henr. Joh. Haartman.

VIRO Summe Rever. atque Celeberrimo,

Dn. ANDREÆ BERGIO,

S. S. Theologiæ Doctori & Professori Primario, Diœceseos Aboënsis *Archi-Præposito*, utriusque Consistorii Adessori Gravissimo, ut & Ecclesiarum in Nådendahl, Neso & Merimasto *Antistiti* longe Adcuratissimo, Patrono & Promotori Propensissimo.

VIRO Maxime Rever. atque Celeberrimo,

Dn. ISAACO BJÖRKLUND /

L. L. Orientalium, jamque designato S. S. Theol. *Professori* Ordinario, Consistorii Acad. Adessori Amplissimo, Eccles. in Viöfis & Rusto *Antistiti* Vigilantissimo, Patrono & Promotori Certissimo.

VIRO Admodum Reverendo ac Amplissimo,

Dn. M. ALEXAND. KEPLERO,

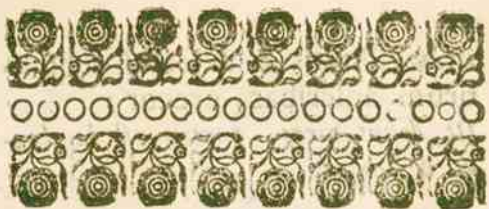
Ecclesiæ Christi in Jngå Pastori & Præposito longe Meritissimo, Patrono & *Fauctori* Optimo.

V*estris Nominibus, Patroni Optimi, hæc pagellas dedicare sustinui, ut cum alia ratione gratiam Vobis referre non jam queam; hoc tamen mea in Vos observantia monumentum esset perpetuum.*

Magnorum Nominum Vestrorum

Devoti & assidui cultoris

Auct. & Resp.

PROOEMIUM.

UT idem non placet omnibus vitæ genus, ita nec omnibus arrident eadem studia, eadem hujus vel illius studii materia, idem proponendi modus. Mihi semper Philologiæ sacræ studium erat ad palatum, quocumque proponatur modo. Cumque jam novum specimen Academicum a me requirant Patres Academici, ejus materiam elegi præsentem: Elogium sc. Christi de *Nathanaële* *usque* *Israë'ita*. Si tuo voto C. L. satisfacere non potuerim, ingenii

imbecillitati, & defectui subsidi-
orum adscribas, precor ;
*Ut desint vires, tamen est laudanda
voluntas.*

Sectio Prima Philologico
Historica.

§. I.

VOcabulum *Nathanaëlis* origi-
ne est Hebræum, a radi-
ce נָתַן dedit, reddidit, &c. 1.
Reg. X. 13. 2. Paral. VIII. 2. 1.
Reg. IX. 11. 12. 13. & nomine
essentialem נָתַן Deus; q. d. Deus
dedit. Græce θεοδότης, Latine do-
num Dei; vel ut Augustinus ex-
plicat: a Deo datus. Cognata sunt
nomina: *Jonathan, Dositheus, The-
odoretus, Theodosius* &c.

§. II.

PLures in V. T. *Nathanaëles* vel
Nethanaëles, res enim eodem
recedit, leguntur exstitisse, qui
jam nihil ad nos. Nostri *Natba-*

Nathanaelis unius fit tantum mentio
 in N. T. & quidem sexies; Joh.
 I. quinquies, sc. v. 45. 46, 47, 48.
 49. & XXI. v. 2. De cujus *origi-*
ne atque *conditione* multi multa.
 Quidam ejus patrem *Tholomeum*
 quendam, qui a quibusdam *Pio-*
lomeus dicitur forte poëtice, fu-
 isse existimant; 1. quia in Anti-
 quitatum Judaicarum libro 20,
 c. 1. Fl. *Josephus*, *Θολομαίη* cujus-
 dam meminit. 2. quia in Cata-
 logo Apostolorum Philippo sem-
 per adjungitur *Bartholomæus*,
 sicut Petro *Andreas*; putant ita-
 que *Nathanaëlem*, qui hoc loco
 per Philippum vocatur ad Chri-
 stum esse cum illo, qui apud re-
 liquos Evangelistas, *Bartholo-*
mæus nominatur, unam ean-
 demque personam; *Nathanaëlem*
 appellatum nomine proprio; sed
Bartholomeum nomine paterno, i.
 cognomine. 3. quia vi vocis

Bartholomæus idem sit, atque filius *Tholomæi*. כֹּלֵם enim significat filium, תְּלֹמַי *Tholomai* s. *Thalmæi* est Nomen Viri. Cont. Num. XIII. 23. Jud. I. 10. 2. Sam. XIII. 37. Verum enimvero hæc concludendi rationes satis superque etiam declarant, quomodo error pariat errorem. Æque enim (α) posset *Fl. Josephi Tholomæus*, ille Latronum princeps, constitui pater Petri, vel alius cujusvis, atque *Nathanaëlis*, cum nullius genealogiæ illic fiat commemoratio: sed facti simplex explicatio; Verba ita jacent illic: *Nec multo post (Fadus) capitis damnabit Tholomæum, Latronum principem, vinctum ad se perductum &c.* Si (β) *Nathanaël* constituatur una eademque persona, atque *Bartholomæus*, ex hoc principio concludendi, quod in Catalogo Apostolorum *Philippo* adjungatur

Bartholomæus

5

Bartholomæus; Et hoc loco jam *Nathanaël*, una cum Philippo vocetur & accedat ad Christum; Ergo licebit etiam affirmare, quod *Barnabas* sit *Andreas*; In Catalogo enim Apostolorum *Petro* semper adiungitur *Andreas*, & Gal. II. 9. *Barnabas* dicitur *Petro* sese consociasse. E. *Barnabas* est *Andreas*. Qualis hæc est consequentia? Fratres unus Collegii aliquando aliis etiam semet associare possunt, nomine & persona non mutatis. Quod (γ) ad Etymologiam vocis *Bartholomæi* attinet, non negamus aliquando ex notatione vocis posse elici ipsum nomen. Ita *Simon Petrus* recte dicitur Βαῖ-ιωᾶ, filius Jonæ Matth. XVI. v. 17. Βαρ-θηλαῖος υἱὸς Τριψᾶϊς, Mar. X. v. 46. perpetuo tamen illud fieri posse frustra contendes. Non enim valet consequentia: *Philippus* di-
ci-

citur q. amans equorum, ergo
 qui amat equos est Philippus.
Bartholomæus non incongrue Hie-
 ronymo dicitur vox composita
 ex כר filius תלה suspendens, &
 מימי aqua; q. d. filius hauri-
 entis aquas, quod erat fervorum
 vilissimorum Cont. Jos. IX 21. 23.
 His observatis, quivis advertere
 potest, quod hæ rationes pro-
 bandi minimum reddantur inva-
 lidæ. Nonnulli contendunt, hunc
Nathanaëlem esse Simonem illum,
 qui in Catalogo Apostolorum
Cananeus Matth. X. 4 Mar. III.
 18. appellatur; quia *Nathanaëlis*
 patria nuncupatur *Cana Galilææ*
 Joh XXI, v 2. Verum nec hæc
 ratio satis stringit; nam licet ex
Cana oriundus vocari possit *Ca-
 naneus*; non omnes tamen *Cana-
 nei* dici queunt vel *Simones*, vel
Nathanaëles. Alii propter aper-
 tionem Cœli *Nathanaëli* promis-
 sam

sam, existimant ipsum esse *Stephanum*, qui vidit cœlos apertos
 Actor. VII. 56. At lubrico hæc etiam sententia nititur fundamen-
 to ; nam licet alias in scriptura N. T. nusquam esset significatum,
 quod apertio hæc vel Apostolis, vel Nathanaéli in specie facta sit,
 negari tamen illa non posset, cum multa eaque grandia facta
 esse sciamus, *que non sunt scripta*
 Joh. XXI. 25, Ad Christum ve-
 ro, si hæc accommodaverimus, attendentes ad ea, quæ prius fa-
 cta sunt in baptismo Christi Matth. III. v. 16 & in deserto Matth IV. 21. & postea in monte Thabor
 Matth. XVII. 4. in horto Luc. XXII. 43. in resurrectione Chri-
 sti Matth. XXIII. 5. in primis in ascensione ipsius Act. I. 10. omnia
 erunt expedita, tum enim Chri-
 stus aperuit cœlos, & quali scala factus est. Conf. Gen. XXVIII.

12. & quæ habet acerrimi iudicii Theologus, Doct. J. G. Dortcheus in Commentario ad h. l. pag. m. 982. *Epiphanius* hunc Nathanaëlem fuisse alterum *discipulorum Emaunticorum*, sociam *Cleophae* tradit; quod forte concludit ex colloquio discipulorum Emaunticorum Luc. XXIV. 14. huic colloquio Nathanaëlis cum Philippo contentaneo; sed cuius patere existimamus, ad primum horum locorum adspectum, quod diversæ sint utriusque loci personæ, diversa colloquii utriusque materia, quoad suas circumstantias specialiores; alias nullam videmus rationem.

§. III.

Est itaque hic noster Nathanaël, quod ad eius personam attinet, ab his omnibus diversus; parentibus ignotis; patria Galilæus, in *Cana* urbe natus Joh.

XXI. 2. Vir (α) in scriptis Mo-
 fis atque Prophetarum egregie
 doctus; (β) *προσδεχόμενος τὴν λύ-
 τρωσιν καὶ παρακλήσιν τοῦ Ἰσραὴλ*, eo-
 dem Christi flagrans desiderio,
 si non eodem gradu, atque *Si-
 mons & Hanna* prophetissa, de
 quibus Luc. II. 25. 38. postea (γ)
 occasione data Joh. I. v. 45. seq.
 factus discipulus Christi. Quod
 (α) doctus hic fuerit *Nathanaël*
 colligimus (α) ex alloquio phi-
 lippi, quo invitabat *Nathanaëlem*
 ad Christum: *ὄν ἐγραψέ μοι Μωσῆς ἐν
 τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφῆται, εὐρήκαμεν ἡ-
 γησέν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ, τὸν ἀπὸ Να-
 ζαρέθ.* Quæ verba qua sensum
 eadem sunt cum verbis præce-
 dentibus Andreæ: *εὐρήκαμεν τὸν
 Μεσσίαν* v. 41. Uberius v. hic
 exposita: scilicet prædictum il-
 lum a Mose & Prophetis *Messiam*,
 esse *Jesum* filium Joseph ex Na-
 zareth a se jam etiam inventum;
 facta

facta conclusione ex propositione, altera revelata in scripturis V. T. altera evidente ipsis jam in præfenti animadvertentibus. Ut enim multa de Messia in prophetis. E. g. Gen. III. 15. Deut. XVIII 18. Ps. II. 2. XLV. v. 3. seq. Ec. VII. 14. Jerem. XXIII. 5. Ez. XXXIV. 23. Dan. IX. 24. imo omnes Prophetas Act. X. v. 43. fide eadem, licet non æque dilucide sint proposita, ut patet ex collatione; hunc tamen *JESUM* Josephi filium futurum Messiam nusquam legimus, nisi quid colligi etiam possit ex iis quæ *Mulier Samaritica de Christo ut Messia* loquitur Joh. IV 25. Si hæc verba Philippi: ὁ ἰησοῦς κ. 7. λ. per omnes examinarem. circumstantias, longius a scopo videremur divagari. Sufficiat itaque pro ratione instituti nunc tantum observasse (1.) *JESUM*
hunc

hunc Nazarenum, ut Messiam promissum, fuisse Mosi atque Prophetis σκοποῦ σκοπιματάων, ad quem in omnibus suos oculos collimarent. hinc ipse etiam Christus: *ἡ πίστις ἐστὶν ἐν Μωσῇ ἐπιστεύετε ἀν ἐμοί. ὡς γὰρ ἐμὴ ἐκείνῳ ἐγάψεν* Joh. V. 46. Et Petrus: *Ἰδοὺ πάντες ὁ προφήτας υἱοὶ υἱοῦ Ἰσραὴλ* Act. X. 43. &c. (2) Philippum per Mosē & Prophetas indigitare velle totam, quam Vetus Test. de Christo continet, doctrinam, ut patet ex Joh etiam V. v. 39. (3) Quod ad scripta hæc Mosi & Prophetarum provocare non potuisset, si vel ipse *Philippus*, vel *Nathanael* horum plane ignarus fuisset. Fuisse autem *Nathan. ἐλεμ* verlatum in scriptis V. T. sacris (4) existimamus elucescere ex responso, quod dedit *Philippus*: *Ex Nazareth potest quid boni esse? quo significat non contentire scriptis pro-*

propheticis, ut locus natalis Messiae sit Nazareth. Scivit namque Bethlehemi esse oriundum ex Mich. V 2. (c) ex confessione ejus fidei, postea statim facta: *παββί, συ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ*; quæ tota biblica est, ex variis s. scripturæ locis confecta. Cont. Calovii Bibl. Illustr. ad h. l. non proletarium de notitia ejus in lege Domini testimonium perhibens.

§. IV.

Idem hic Nathanaël quod (β) fuerit etiam *περοδοχόμενος τῆς λύσεως τοῦ Ἰσραὴλ* clarum esse putamus (α) ex voce illa *εὐεχόμενος* gaudii plena, qua utitur *Philippus* *Nathanaëlem* alloquens; proprie enim *εὐεχόμενος* significat rem aliquam anxie & multis desideriiis expetitam invenire. Unde apparet, si conferatur jam cum ipso contextu, inter *Philippum* & *Nathanaëlem*.

Nathanaëlem saepe fuisse colloquia, de
 sententiis ex Mose & Prophetis, quæ
 de Messia loquuntur; & utrumque
 arsisse desiderio Messie. Ideo enim
 hoc modo ipsum alloquitur: iudicio
 etiam Magni nostri Chemnitii in
 Harm. Ev. p. m. 212, ἢ ἐγγαψὸς Μωσῆς
 κ. 7, λ. quasi E dicere voluisset:
 quem tu etiam expectasti,
 quem ledens illic sub ficu tuis
 etiam desideriis anxius expetisti,
 quem in Mosis & Prophetarum
 scriptis sæpius investigare & quæ-
 rere non desisti, hunc ἐυρηκα ἔειπεν
 Ἰησοῦς, πὸς invenire hoc loco omni-
 nò præsupponit πὸς expectare, vel
 πὸς quærere. Potest illud etiam
 (b) concludi, ex adventu *Nathanaëlis*
 ad Christum; nam licet
 offensus mentione *Nazareth* re-
 spondisset Philippo: Ex *Nazareth*
 potest quid boni esse? Philippusque
 rodum, sive ἀντιλογία solveve vel
 noluerit, vel non potuerit, quod
 scilicet

scilicet *Betlebemi* quidem esse
 oriundus, *Nazarenus* vero vo-
 caretur a sede commemorationis,
 sive ratione educationis, nam
 ex *Ægypto* reversus, secessit in
Nazareth, ubi educatus est *Matth.*
II. 23. provocatus tamen *Nathanael*
 ad rei experimentum: *Veni &*
Vide *v. 46.* non renuit, nec ob
 id ipsum mendacii arguit, quem
 verbis forte vicerat: sed paruit
 invitanti *Philippo* *v. 47.* & quem
 antea præstolabatur advenien-
 tem Messiam, jam accedens ad
 Jesum videt præsentem. Nec ul-
 lus *Nathanaeli* oritur scrupulus,
 quod *Philippus* vocet Jesum fi-
 lium *Josepb*; communi namque
 opinione hominum ejus habitus
 est filius, quoniam ab eo educa-
 tus, ejusque paternam in eo ex-
 pertus est curam, etiamsi filius
 ejus naturalis non esset, ut patet
 ex *Luc. III. 23.* erat namque a-
 nimo

nimo ab omni furo plane alieno: hinc quoque Christus adventantem statim hoc ornat elogio: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est, v. 47.*

§. V.

HAc occasione vero quod hic *Nathanaël* tandem (γ) factus sit discipulus Christi, colligere licebit ex hoc Christi: *post-hac videbitis, v. 52.* quemadmodum diserte *Joh. XXI. 2.* discipulis quoque Christi annumeratur. Quod vero hoc eodem loco, *Johannis scil. XXI.* aliquibus etiam Apostolis adjunctus legatur; quodque omnes quatuor reliqui discipuli, *Joh. I.* vocati, sint postea electi Apostoli: quod denique *VICTORINUS STRIGILLIUS* referat hunc *Nathanaëlem* docuisse Evangelium apud *Biluriges* in Gallia, & *Treviros* *Hypomn.*

pomn. h. l. p. 240. an hinc satis valide queamus concludere hunc Nathanaëlem tandem etiam factum Apostolum, non possumus quid certi affirmare. Illa ratio non satis concludit, nostro qualicumque iudicio: legitur alicubi aliquibus Apostolis adjunctus; E. tuit Apostolus; nec ordo vocationis discipulorum Christi, nobis inferre videtur ordinem non interruptum Apostolorum, ex discipulis electorum. Christus enim elegit, quos, quando & quomodo voluit. Fundamenta assertionis *Victorini Strigeli* ignoramus. *Benedicti Aretii* verba hæc illi contraria animadvertimus: *quanquam miris e Christo hominis (Nathanaëlis) integritas placeat; tamen Apostolum non facit, quo docemur electionem non e nostris pendere virtutibus,* Comment. in h. l. p. m.

423. fac. 1. Aliis ergo hanc controverſiam decidendam relinqui-
mus.

ſectio Secunda Philologico-
Logica.

ſ. I.

UT jam feriamus ſcopum, quem nobis propoſuimus, curioſius neceſſe eſt examinemus ipſa Nathanaëlis verba: *ἀπο Ναζαρεθ οὐναῖαι ἢ ἀγαθὸς ἔ.ν.ν.* Quod *ἢ ἀγαθὸς* aliquid boni per enallagen generis neutrius pro Masculino *ἢ ἀγαθὸς* aliquis homo bonus, frugi & excellens, ponatur, patet ex contextu; ſermo enim hic non eſt, niſi de perſonis & hominibus, ut notat Dns Prücknerus in ſuis vindiciis ad h. l. ſimilia exempla B. Glaſſius ſuppleditat in lib III. Tract. I. p. 605. ſeq. *ὁ ἀγαθὸς* v. (dictus q. *ἀγαθὸς* valde celer & expeditus; vel

B quali

quasi *ἀγῶς θεῖος* valde divinus; vel
quasi ἀγῶς admiratione summa dignus,
 seu admirabilis, mutato τ in θ,
 & abjecto σ, ab *ἀγαζουαι*, admiror;
 vel, ab α intensivo, & *γνθῆω* ω,
 Dorice pro *γαθῶ* gaudeo) ex usu
 Græce loquentium, hominem
 dotibus animi, elegantiaque vitæ
 ac morum probatum, & eam
 ob causam omnibus acceptum
 gratumque significat. Videtur
 ergo Nathanaël proposuisse Phi-
 lippo considerandum? *An ex ur-
 be Nazareth homo aliquis ingenio
 præstans, & morum vitæque probita-
 te efflorescens, nedum Messias,
 πᾶντα γὰρ ἴσος καὶ ὑπεργαγῆς* oriri po-
 tuerit? quam propositionem *ALL-
 GUSTINUS* affirmative vel dubitati-
 ve explicandam esse his docet
 verbis: Homil: in h. l. *Ambas pro-
 positiones potest ista vox Philippi (ve-
 ni & vide) sequi, sive sic pronun-
 ciet, tanquam confirmans; à Naza-
 reth potest aliquid boni esse: veni &*
vide

*vide; Sive sic dubitans, & eos inter-
rogans; a Nazareth potest aliquid bo-
ni esse? Veni & vide, sive ergo illo mo-
do, sive isto pronuncietur, non repu-
gnant verba sequentia. Ita ille, CARTH-
SUS OMNIS Homil XIX. in Joh. p.
103. verba illa dubitative intelli-
genda esse, existimat, ἄρα γὰρ ἰπεν,
ὄσον ἀγαθὸν γαλιλαία φέρει, ἀλλὰ πῶς
ἐν Ναζαρέθ δυνατὰ ἢ ἀγαθὸν εἶναι.
Negative vero quod hæc sint acci-
pienda, interpretum communis-
sima docetur sententia; Naza-
retho nihil boni, nedum Messi-
am posse expectari.*

§. II.

HUic universalissimæ sententi-
æ calculum addendum exi-
stimat Cl. Dns *Kindlerus* in suo
Nathanæele vere Israëlita, si re-
vocaverimus in mentem, quam
abjecte de Nazarenis olim apud
Judæos judicatum fuerit. Erat
Nazareth oppidum Galilææ. Ut
Galilæi invisi Judæis fuerunt va-

rias ob causas. I. quidem, quia magna ex parte ab illis oriundi erant, quos Salmanasser ex Assyria illuc traduxerat, 2. Reg. XVII. qui religionem Israëliticæ gentis patriis suis ritibus depravaverant. II. Quia & lingua, & moribus ab iis diversi erant. III. Loco causæ addi forte potest pseudo *Jesus filius Barabba*, cujus Talmudici ortum referunt ex hac urbe; qui portentosis erroribus Judæam replevit, & Idololorum fuit cultor. IV. Quia Galilæi passim male audiebant; huc pertinet hocce Pharisæorum ad Nicodemum: *μή και σύ εκ γαλιλαίας* *εί* Joh, VII. 52. ideoque omnes Jesu sectatores *Galilæorum* nomine diffamare cœperunt. In quo Juliâus Apostata eos imitatus est, Christum & Christianos *γαλιλαίως* appellans; quem tamen vel invitum tandem victorem agnoscere

scere coactus est. Pharisei autem, ne citra justam causam Galilæam traduxisse viderentur, addunt: *scrutare, & vide, quod a Galilæa propheta non surrexit.* Joh. VII. 52. Hinc & **CHRYSOSTOMUS** ait: *οἱ ἐκ τῆς γαλιλαίας ὄντες ἀχορευκότερον πῶς καὶ παχυτέρον διέκειτο.* Ita hæc contumelia inprimis Nazarethanos vexabat: hinc communi videtur proverbio dictum: *ἀπὸ Ναζαρεθ* &c; quam ob causam Judæi etiam Christum, cujus patriam existimabant esse urbem Nazareth, variis onerabant opprobriis. Quemadmodum & postea per contemptum Christiani *Ναζωραῖοι* & *Ναζωραῖοι* vocati sunt. Sic Paulus dictus est *πρωτόπαιδος τῆς τῶν Ναζωραίων αἰρέσεως.* Act. XXIV. 5. Et primitivæ ecclesiæ Doctores testantur, Judæos sub nomine Nazaræorum Christianis quotidie maledixisse. Verba Epiphaniæ

phanii, ita sonant in Hæres. 29.

Αριστῶτες οἱ ἔσθθ (οἱ ἰσθδῶτες) καὶ μέσης
 ἡμέρας καὶ πρὸ τὴν ἐσπέρην ἐν ταῖς αὐ-
 τῶν συναγωγαῖς ἐπαρῶνται αὐτοῖς, καὶ
 ἀναθεματίζουσι, φάσκοντες, ὅτι επικατα-
 ρήσῃ ὁ Θεὸς Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον.

§. III.

FX quibus, cum luculenter
 appareat, Nazarenos reli-
 quis Iudæis invilos esse ob viræ
 morumque pravitatem; quid
 mirum, si Nathanaël negare jam
 pergat, aliquem virum bonum
 laude dignum, nedum Messiam
 è tam obscuro & abjecto loco
 exoriri potuisse; imprimis quod
 sibi perspectum habebat, Messi-
 am non ex urbe Nazareth expe-
 ctandum, sed ex Bethlehem quæ
 a Deo nativitati ejus destinata
 fuit; ut supra jam audivimus.
 Neque tamen ex malo proposito
 & maligno animo hæc prolata
 credimus, quasi huic voluisset

JE.

Iesum Messiam ob externam ge-
 neris obscuritatem & gentis i-
 gnominiam, more Pharisaorum
 deridere; neutiquam. Verba
 Lutheri in hunc locum nobis
 valde placent: Es antwortet Na-
 thanael/ was solte von Nazareth/
 gutes kommen? diese wort redet
 Nathanael aus keinen bösen her-
 zen/ wie denn die wort Christ
 zeigen // daß er ihm das große
 lob giebt/ er sey ein rechter war-
 hafter Israeliter/ in dem kei-
 f lich ist ꝛc. Et non multo post:
 gleich wie eine jägliche glocke ih-
 ren eigenen klang und Ton hat/
 also redet hic diese worte Natha-
 nael/ als ein frommer und einfäl-
 tige guter Mann/ der den Wer-
 ten Mose und der Propheten glau-
 bet/ und redet ohne arge list und
 Bosheit/ aus guten einfältigen
 herzen daher ꝛc. *sententia hinc
 Lucifragari videtur Theophyla-
 stas*

Etus ad h. l. ο Φίλιππος, inquiring,
 εκ Ναζαρεθ τον χριστον ειπεν, ο δε Να-
 θαναηλ οια δη απραβεσεργος, ως εγινω-
 σκεν απι των γραφων, οτι απο βηθλεεμ
 δει ελθειν τον χριστον, και δια των φη-
 σιν, εκ Ναζαρεθ δυναται να αγαθον
 ποιηται.

§. IV.

UTut rationi atque scripturæ
 ita repugnare Nathanæli
 videatur hocce Philippi de se a-
 liisque quibusdam: *ευσηκαυεν τον*
μεσσιαν v. 46. Invitantem ta-
 men Philippum ad rei experi-
 mentum v. 47 quod audierit
 Philippus, & sequutus sit, ob-
 servavimus sectione superiori;
 jam itaque fide data animadver-
 timus nosmet obstrictos ad in-
 quirendum Verum verborum
 Christi de Nathanaële nostro sen-
 sum: *ιδε αληθως ισραηλιτης. οξια*
μικρισυτα hæc esse verba, doce-
 mur hocce adverbio demonstrā-
 di,

di, i'dè, ecce: quo in scripturis exci-
 tamur ad attentionem rei eximi-
 æ & singularis, quæ proponitur;
 unde a viris doctis *asterismus* sp.
sancti, siue *signum attentionis* voca-
 tur. Conf. Pas. Lex. Maj. Hic
 salvator noster quasi digito mon-
 strare voluit Nathanæelem ad se
 venientem, hoc dignum esse e-
 logio: ἀληθῶς Ἰσραηλῆτης? Voca-
 bulum Ἰσραήλ est nomen com-
 positum, ex יצ princeps; & יד
 Deus q. d. Princeps s. Victor Dei.
 hinc Ἰσραηλῆτης procul dubio di-
 citur, qui est vel ex posteritate
 vel fide *JACOBI PATRIARCHÆ*,
 qui post acrem cum Angelo in-
 creato, ipso filio Dei pugnam,
 armisque fidei impetratam vi-
 ctoriam, in memoriam admi-
 randæ pugnæ & victoriæ abs se
 reportatæ, Israël nomen a Deo
 obtinuit. לא יעקב וימטר עוד שן
 כי עם ישראל כי שות עם
 אלהי

נִלְהִי בְּיַעֲקֹב וְנִשְׁוִי בְּתוֹכָם
 Gen. XXXII, 28. Quod ad vo-
 ces jam connexas ἀνθρώπος Ἰσραηλι-
 τῆς attinet, existimat Celeber-
 mus Dns *LIGIFOOT* Hor. Ebr. in
 h. l. p. 968. eum ἀνθρώπος Ἰσραηλι-
 τῆς a Christo Salvatore nominari;
 quod more Jacobi Patriarchæ
 Gen. XXXII. v. 27. secessum s.
 locum a turba & tumultu sepa-
 ratum, præces ad Deum fun-
 dens, Conf. Joh. I 57. quæsierit,
 nec secundum religiosum dolum
 & hypocritin gentis, publice in
 viis & plateis oraret, ut conspi-
 ceretur ab hominibus. Illustris
HEINSIUS in Exerc. S. p. 215. pu-
 tat *Jesum* hoc encomio, Natha-
 naëli jam addito, allusisse ad Na-
 thinæos, abjectum inter Israëli-
 tas genus hominum, ex dolis &
 fraudibus quasi compositum; &
 docere voluisse, Nathanaëlem
 nihil minus quam Nathanaëom
 esse,

esse: sed verum Israëlitam, simplicem sincerum ac candidum. *HOT. TINGERUS* p. 12. Thesaur. Philol. τὸ ἀπὸ θεῶν Ἰσραηλῆταις applicat ad Israëlitas natos, perfectos, qui Judæis vocantur יְהוּדָיִם דִּינְהוּשָׁרִים יְהוּדָיִם vel יְהוּדָיִם. quasi verus hic *Nathanaël* prædicaretur *Israëlitæ*, quoniam perfecte cum intentione purissima Dei existentiam ab æterno & providentiam, liberationem quoque ex Ægypto ab eo factam agnoverit, prætereaque sedulo ad eum preces fuderit. Alii existimant *Nathanaëlem* à *Jesus* ἀπὸ θεῶν Ἰσραηλῆταις appellatum in oppositione ad *Isfelytos* & *Samaritanos* apparenter Israëlitæ, qui tales sunt habiti, quod terram Canaan habitarent: Verum nostro iudicio, hæc explicationes vel rem ipsam non attingunt, vel eam tantum ex parte describunt

bunt, nec vim verborum exhauriunt.

§. V.

OVi sollicitius investigantes horum verborum sensum distinguunt cum Paulo ex Rom. IX. 6. 7. 8. inter *Ifræelitas κατὰ σάρκα & κατὰ πνεῦμα* illi viam ad verum horum verborum sensum nobis sternunt. Nam *Ifræelites secundum carnem*, sunt quidem ἐξ Ἰσραήλ, sed non Ἰσραήλ; sunt σπέρμα Ἀβραάμ, non τέκνα; sunt τέκνα τῆς σαρκός, non τέκνα Ἰσθ. nec τέκνα τῆς ἐπαγγελίας; *Ifræelites v. secundum spiritum* sunt filii Dei, non ex semine corruptibili 1. Pet. I. 23. nec ἐκ θελήματος σαρκός, nec ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ θεοῦ. Joh. I. 13. geniti; qui in Deum credunt, non Messiam tantum norunt, sed ei quoque firmiter, animo simplici atque sine furo & adhærent, & obedi-

bediunt. Atque hi Isrâelitæ sunt, non nomine tantum nudo, verum *re plane & omine*; non *apparenter* tantum, sed *vere*. Cum itaque Christus hoc elogio condecorat Nathanaëlem: ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, respicit omnino Isrâelitas κατὰ πνεῦμα, & innuit, ex iis unum esse *Nathanaëlem*, qui instar Jacobi Patriarchæ hæctenus Messiam expectaverat venturum; jam venisse credit, & vocatus ad hunc Messiam Christum hocce Philippi; *Veni & Fide*, sine mora accedit; vera fide & animi integritate conspicuus.

Sectio Tertia Philologico-Pragmatica.

§. I.

Requirit ergo ordo instituti ut jam ea nus probatum, quod fide in Messiam, & animi integritate fuerit clarus noster Nathanaëlem.

thanäel. fidei illius testimonium perhibet ipse nexus totius hujus colloquii inter se. Inprimis ipsa Oratio Philippi ad Nathanaëlem: *ὁ ἔγραψε μαρτυρῆς* &c. de qua ante. Unde facile quivis colligere potest in utroque ardentissimum fuisse desiderium Messiae, quod sine fide esse non potuisset, testatur idem ipsa vox Christi: *ἀληθῶς Ἰσραηλῆτης. ἀληθῶς Ἰσραηλῆτην*, sine fide neminem esse posse, §. antēcedenti haud obscure indicavimus. Imo ipsa Nathanaëlis fidei confessio postea cum insigni incremento facta: *παῖθι σου εἶ ὁ υἱὸς Ἰσραὴλ* &c. validum fidei ipsius suppeditat indicium. Alia quæ erui possent argumenta, Theologis relinquimus excutienda. Conf. Chemn. Harm. Ev. ad h. l.

§. II.

INtegritatis animi ejus testimonium

nium præbet & ipsa vox ἀληθῶς
 ἀληθῶς ἰσραηλῆτης; præbent quæ
 sequuntur verba ἐξηγητικά: ἐν ᾧ
 δόλῳ ἔκ ἐστὶ, ἀληθῆς multis in lo-
 cis scripturæ sacræ pro sincero
 usurpatur. Sic qui gloriam Dei
 quærit, dicitur esse ἀληθῆς, *sincere-
 tus sine fuce*, in quo ἀδίκια οὐκ ἔ-
 σιν. Joh VII, 18. vocatur ἀνθρώ-
 πῳ μετ' ἀληθινῆς καρδίας, *integro
 corde*. Hebr. X 27. Vocabulum
 δόλῳ Grammatici deducunt ab
 antiquo, vel δέλω *inesco*, vel δηλέω
leda; vel δήλω, ᾧ, fallo, dolis
 capio, decipio, adultero, de-
 pravo. Quæ vox ad Latinos
 postea manavit, quanquam Do-
 nato eam a dolendo deducere
 placeat. Notat δόλῳ machina-
 tionem animi malam, in alteri-
 us damnum directam, externe
 tamen specie boni tinctam &
 coloratam, qua incauti læscan-
 tur, & ita læduntur. A quo cri-
 mine

mine, cum Nathanaël dicitur liber indigitatur hoc eodem fuisse simplex & sincerus erga Deum & homines. $\text{וְהָיָה אֵלָיו, Gen. XXV. 27. ἀπλαστος, ἀνυπόκριτος, non fucatus, a fucō alienus &c. In Hypocrita semper δόλος ἐστὶ; nam ille se alium simulat, quam revera est: aliud intus animo cogitat, & aliud foris prætexit. Hebræi hypocritas vocāt צבועים tinctos uel coloratos V. Lex Rabbin. Ottonis p. 248; qui loquuntur צבועים Pl. XII. 3, Græci διψύχους, quasi duplices animo; ita Jac. I. 8. ἀνὴρ διψυχός, ἀκατασκευαστός ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ: ἀληθὺς ἰσραηλῆτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἐστὶ, est Vir Dei, ab omni hypocrisis aversus; qualis Israelitæ Nathanaël præbuit Exemplum; sedens enim sub ficu, ad vocem Philippi se accommodat; libere animi sui sensa Philippo exprimit, & licet Phi-$

Philippus nequirit ejus objectionibus satisfacere, ad fontem tamen Messiam Christum se duci patitur; ut sect. I. §. IV. jam notavimus.

§. III.

EX posteriori etiam probare possumus, in nostro Nathanaele eluxisse animi candorem. in colloquio enim cum Christo postea instituto, quod sentit corde, aperte confitetur verbis. Antea ad Philippi: *εὐρήκαμεν Μεσσίαν ἐκ Ναζαρέθ*, regessit: *ἀπὸ Ναζαρέθ εὐνάτω: ἡ ἀγαθὸν εἶναι*. Ita gratiæ nihil dans, quod s. literis congruum videbatur, judicat. Nunc ad laudes sibi datas a Christo: *ὁ δὲ ἀληθῶς Ἰσραηλίτης* &c, respondit ex animi sui simplicitate: *πῶθεν με γινώσκεις?* q. d. v. nihil unquam commercii mihi tecum fuit; me tibi prorsus ignotum tamen laudas. Quo omnino ostendit se sine

dolo esse & laudem non capta-
re.

§. IV.

ORitur ex hilce quæstio: *An de Nathanaële, ut homine, dici possit, quod fuerit sine dolo: cum tamen de omnibus hominibus pronunciet Apostolus, eos linguis suis abuti ad dolum Rom. III. v. 12, 13. de Christo v. ut solo legatur, quod in ore ejus non sit dolus Es. LIII. 9. 1. Pet. II. 22. 1. Joh. III. 5. alibique. Ad évangelio Párrissias hanc tollendam notamus (1) quod homines ex naturæ corruptæ conditione dicantur omnes esse peccatores, & abuti linguis suis ad dolum. Christus vero per essentiæ & naturarū conditionem sit sine omni dolo. Hinc est quod omne figmentum cordis humani dicatur malum a pueritia & proinde etiam pronum ad dolum Gen. VI. 5. VIII. 21. Christus vero dicatur nobis per omnia*
Simi-

similis, excepto peccato. Hebr. IV. 15. (2.) Quod aliud sit *habere peccatum*, aliud *facere peccatum*. *habere peccatum* dicuntur etiam regeniti, quoad peccatum originale & actuale non regnans; Ps. LI. 7. Rom. VII. 20. 1. Joh. I. 8. *facere peccatum* dicitur de peccato regnante, 1. Joh. IV. 8. quod renati, quamdiu in Christo sunt & manent, non committunt. *Omnis quippe qui ex Deo natus est, & in eo manet, non peccat* 1. Joh. IV. 6. 9. quod omnino reduplicative est accipiendum; Regenerati enim quatenus regenerati non faciunt peccatum; h. e., *non serviunt peccato* Rom. VI. 6. Gal. II. 27. V. 24. et si *habeant peccatum*, ut modo audivimus. Quibus præsuppositis observamus quidem, eandem fere Phrasin de Christo & Nathanaële usurpari, non tamen eodem sensu. nam de Christo cum dicitur

ἀναμαρτησίας infert, siquidem ille sit ὁσίος, ἄκλιος, ἀμίαντος, κεχωρημένος, ἀπὸ πάντων ἀμαρτησιῶν Hebr. VII. 26. De Nathanaële autem εὐλαβείας indicat, ut notat Dns, Kindlerus ad h. l. quod se non fuerit κακούργος vel πᾶνουργος, sed ἄδολος. huc pertinent hæcce Aretii: Quod ait in eo dolum non esse, referendum est ad sinceritatem voluntatis ac spiritus, non ad peccatum; nam sine peccato non potuit esse, cum sit natura malum commune: sine dolo autem esse poterat, h. e. non erat in eo voluntas nocendi aliis. summa, homo simplex & vir bonus erat. Comment. in h. l.

§. V.

ILLud quoque notatu dignum hic animadvertimus, quod Nathanaël etiamsi longe à Christo distans, ab illo tamen cognoscatur ut præsens: hoc explicat ipse Christus hisce verbis: πρὸς τὰς Φιλιππων Φωνήσαι, ὄντω ὑπὸ τὴν σκηνῶν

κἄν, εἰδόντες v. 49. πρὸ cum infinitivo verbi & articulo aliquando ἴδ' eleganter constructum, vertendum est per *antequam*, & accusativus præcedens in Nominativum mutandus est. E. g. Ps. XC. 2. πρὸ ἴδ' ὄν γενέσθαι, *priusquam montes fierent*. πρὸ ἴδ' συληθησάσθαι αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ i. e. *antequam ille conciperetur in utero*, Luc. II. 21. πρὸ ἴδ' ὑμᾶς αἰτῆσαι αὐτὸν, *antequam vos eum oretis*, Matth. VI. 8. ἀδὶ Γλαῦ φιλ. Sic heic reddunt recte interpretes: *antequam Philippus te vocaret, cum esses sub ficu, ego te vidi* Sub ficu. quæ in oriente est mire frondosa & densa, solebant veteres læpius studere & orare. Conf. Lightfootum in h. l. Tria a miranda, quæ supra hominem sunt, Christus dicit: πρὸ ἴδ' σε κ. ἴ. λ. ut observat noster Chemn. ad h. l. i. licet valde procul abfueris, tamen vidi,
quod

quod & quando Philippus te vocavit. Imo 2. priusquam te inveniret Philippus, cum sub ficu illa esses, vidi te. 3. vidi in cortium, quod sis sine dolo. Non est E. sine causa, quod Nathanaël, cum audiret *Jesum talem esse*, cui absentia nota sint tanquam præsentia, qui omnia videat, qui etiam occulta cordium inspiciat, quæ plus quam humana & Dei propria sunt, denique exclamet: agnosco & credo Te illum esse, quem Moses & Prophetæ prædixerunt. Παββι σου κ. λ. λ. plura hic essent observanda, sed nobis non licet esse Theologis.

§. VI.

UNicum desiderabit forte quis suo jure a nobis adhuc: nempe cur *filium* quasi *Israëlis*, non *Jacobi* nuncupet Iesus ipsum Nathanaëlem? Adhæc ita Doctissimus Dns Joh. Schützen in suo Appa-

pa-

paratu Bibl. Man weiß / das Is-
 rael und Jacob nur eine einzige Per-
 son gewesen / und das man seine
 Nachkömmlinge bisweilen die Kin-
 der Jacob / bisweilen die Kin-
 der Israel heißen / nicht defent-
 wegen / als wäre kein unterscheid /
 man möge sie mit dem einen / o-
 der mit dem andern aus diesen
 beyden Namen nennen; denn es
 giebt Sachen und Umstände / in
 welchen sie mehr mit dem einen /
 als mit dem andern müssen benen-
 net werden. Damit ich nun / was
 die Gelehrten bereits hierüber ge-
 schrieben / bey Seit stelle / hab ich
 allhie nachfolgende Anmerckung
 vorzubringen. Der höchste Pro-
 phet / indem er von Nathanael
 redet / saget: Er sey ein rechter
 Israeliter / in welchen kein
 falsch wäre. Demnach wird er /
 als ein aufrichtiger Mensch / der
 da niemand hinters Licht zu füh-
 ren

ren wuste / gelobet. In dieser Eigenschaft war er nicht ein Sohn Jacobs / der seinen Bruder un-
 ter retten / und seinen Segen / durch einen heimlichen Betrug / genommen hatte. Jacob war et-
 lichemal betrügerlich; Israel aber allezeit aufrichtig gewesen. Denn als er nur noch Jacob war / hat er seinen Bruder und seinen Vater getuschelt; Aber sind der Zeit er mit dem Titul Israels beehret wor-
 den / war sein Thun allezeit ohn Betrug. Ist also dem Nathanael der Name eines Israeli-ers mit besserem Zug und Rechte / als der Name eines Sohnes Jacobs gegeben worden. His, benevole Lector, contentus esto, & quicquid minus scite dictum fuerit, candide interpretare, ac pallio caritatis infirmitatem tege.

וְיִתְּנֵם לְיִשְׂרָאֵל וְיִתְּנֵם לְיִשְׂרָאֵל
 מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם